

ЗА „ТРУДНАТА” НЕМСКА ГРАМАТИКА

Янка Коева

(Великотърновски университет „Св.св. Кирил и Методий”)

Der vorliegende Beitrag folgt einer Unterrichtsbeobachtung in Deutsch als zweite Fremdsprache und hat zum Ziel zu untersuchen, ob, in welchem Maß und in welchen Unterrichtsetappen die Lernenden Schwierigkeiten bei der Vermittlung und dem Erwerb von grammatischen Kenntnissen über Reflexivpronomen haben. Es wird die Entwicklung von grammatischen Fähig- und Fertigkeiten in der mündlichen und schriftlichen Rede untersucht. Die Grammatik sollte nicht als unüberwindbares Hindernis betrachtet werden, sondern als notwendiges Mittel, das Lese- und Hörverstehen, Schreiben und Sprechen im Fremdsprachenunterricht unterstützt.

1. „За” и „против” изучаването на граматика в обучението по чужд език

Дискусиите „за” и „против” изучаването на граматика в чуждоезиковото обучение се коренят още в педагогическото реформаторско движение и често са израз на основателно недоволство от страна на учещите чужд език и техните обучаващи. Разбираемо е например, че променените цели на чуждоезиковото обучение от 60-те години на ХХ век насам водят до по-големи промени при преподаване и усвояване на граматика и успоредно с това – до по-широки дебати. Но днес се питаме как е възможно 30-40 години след „комуникативния обрат” смисълът и обемът на обучението по граматика още да са спорни. В някои случаи този спор наистина съвсем не засяга фактически провеждащото се обучение; често носещата се слава на обучението по граматика като „необходимо зло” или „скучен баласт”, както и упреците като „формализъм”, „отдалеченост от практиката” или мъчение за ученика – всичко това контрастира по забележителен начин с проявения от учещите голям интерес към граматичните знания, учебниците и помагалата по граматика (Graefen, 2003).

Кьонигс (Königs, 2004) обобщава следните учебно-психологически хипотези относно чуждоезиковото обучение, актуални през 70-те и 80-те години на миналия век:

- Изследванията върху стратегиите на учене представят диференцирана картина за това, как успешно учещите чужди езици процедират ментално при преобразуване на чуждоезикови информации и тяхната употреба.

- Все още фаворитизираната хипотезата, че усвояването на чужд език се осъществява под формата на алгоритми, които от своя страна са винаги по-силно зависими от изучаваната чуждоезикова система, отколкото от учещите, не устоява на емпиричните изследвания.

- Разсъжденията за автономност на ученето подчертават преди всичко началото на личната отговорност на учещия за своя собствен учебен процес. С особена сила се налага схващането, че автономността на учене е успешна тогава, когато учещият постоянно следи и ревизира учебния си процес. Към това се прибавя и разбирането за осъществяване на собствения учебен процес и неговата културно-специфична изява.

Въз основа на тези учебно-психологически предпоставки Кьонигс (Königs, 2004) прави принципни изводи за чуждоезиковото обучение:

- Чуждоезиковото обучение трябва да създаде предпоставки за осъзнаване на собствените налични учебни знания от страна на учещите, а учебните пособия да съдържат глави, които дават възможност на обучаващите да получат информация за тези налични знания.

- Заедно с работата върху чуждоезикови явления на преден план трябва да излезе действието като процес – с това изясняването и осъзнаването на стратегиите за учене се превръща в целокупна част на чуждоезиковото обучение. В този процес се включва засиленото осъзнаване на собствените знания от страна на учещите.

- В резултат на това за многокултурни и многоезични езикови групи следва извода, че в обучението трябва да се интегрират наличните езикови знания и/или културни познания на отделните учещи. С това нараства значението на многоезичието.

От обобщените актуални учебно-психологически предпоставки могат да се направят следните изводи за преподаването и усвояването на граматика (Königs, 2004):

- Експлицитното преподаване на граматика категорично се приема положително. Обезсилват се опасенията, респ. погрешните предположения, че

комуникативното чуждоезиково обучение е достатъчно без експлицитно усвояване на граматика. Дискусиите за нейното преподаване в никакъв случай не означават съживяване на граматико-преводният метод. В настоящия момент граматиката повече от всякога се схваща като средство, което подпомага езикоусвояването и служи за усвояване на рецептивните и продуктивните дейности по чужд език.

- Преподаването на граматика трябва да има предвид когнитивно-психологическите критерии за разбираеми и подходящи формулировки на граматичните инструкции. Изследвания върху разбираемостта на граматични инструктивни текстове показват, че дидактико-граматичните текстове трябва да са както разбираеми, така и да съдържат необходимото количество информация, като имат по възможност повече допирни точки с наличните граматични знания.

- Според лингвистичните критерии дидактико-граматичните категории се оказват на пръв поглед неправилни и най-вече непълни. В противовес на лингвистичните описания тези категории трябва да се разглеждат така, че да дават възможност на учещите за изграждане и разширяване на граматичните знания. От тази гледна точка граматичните знания са ориентирани в перспектива към учебно-психологичните дадености на учещите. Въз основа на това учебните стратегии трябва да съдържат указания за тяхното усвояване и за условията, при които трябва да се осъществява този процес.

2. Цел на изследването

Статията проследява урок за преподаване и усвояване на граматични знания (лични възвратни местоимения) и има за цел да изследва дали, до каква степен и в кои етапи на урока учещите изпитват затруднения в този процес. Изследва се формирането на умения и навици за употреба на граматични знания в речта.

3. Наблюдение на урок за преподаване на възвратно лично местоимение в час по немски език

Проведено е наблюдение на урок по немски като втори чужд език за преподаване на граматични знания за възвратни лични местоимения и развитие на умения за тяхната употреба в речта на немски език в VI „б“ клас на ОУ „Патриарх Евтимий“ през първия срок на учебната 2015/16 година. Работи се с учебния комплекс *Deutsch Treff* за шести клас.

Часът започва с проверка на домашната работа, след което следва фронтална беседа за активиране на наличните знания по темата „Видове спорт” (Sportarten):

Was machst du gern?

Treibst du Sport?

Magst du joggen? Wo läufst du? Wie heißt das Dorf? Wo ist das?

Was trainierst du? Wie oft?

Обобщителното изречение ***Das bedeutet gesund leben***, направено от учителката, е преход към новата тема на стр. 24 в учебника: *Welche Bilder passen zu welchem Text?* (срв. приложение 1). Няколко ученика четат на глас двата текста, като към втория текст се задава въпросът: Защо в текста *Zähneputzen, Duschen, Kämmen* са с главни букви? Учениците без затруднение отговарят, че в случая това са съществителни имена.

Следват въпроси за проверка на разбирането:

Wer lebt gesund? – Tobias.

Was macht Tobias am Morgen? – Er steht um halb sieben Uhr auf. Er macht Gymnastikübungen.

Was macht Tobias im Bad? – Er putzt sich die Zähne und duscht sich und wäscht sich das Gesicht.

На дъската се записва: *Tobias duscht sich*, като „duscht sich” се огражда с червен маркер.

Следва въпросът *Duscht du dich?* и съответният отговор *Ich wasche mich*. Въпросът и отговорът се записват на дъската със съответната маркировка.

Учениците получават инструкция във верижно упражнение да си задават въпроса *Duschst du dich?* и да отговарят съответно *Ich dusche mich*.

Записаните на дъската три изречения се превеждат на български език: *аз се къпя, ти се къпеш, той се къпе*.

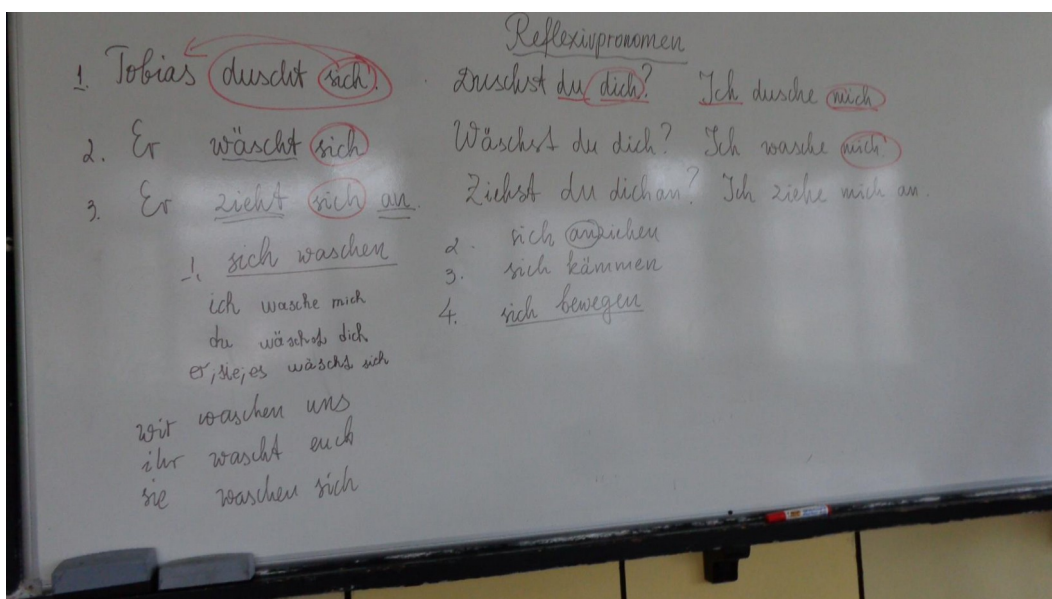
Прави се плавен преход към заглавието на новата тема: *При спрежението променя ли се частицата **sich**? – Да. – Как се наричат тези местоимения, когато действието пада върху вършиителя? – Възвратни.*

На дъската се записва заглавието *Reflexivpronomen*, като се уточнява и терминологията на английски език – reflexive Pronouns.

По същият начин въз основа на текстовете се работи с глагола *sich waschen* – на дъската със съответната маркировка в червено се записват *Er wäscht sich*. – *Wäschst du dich? – Ich wasche mich*. Така се процедира и с глагола *sich anziehen*,

при който се обръща внимание на делимата представка и позицията ѝ в изречението: *Er zieht sich an.* – *Ziehst du dich an?* – *Ich ziehe mich an.* Възвратните местоимения се ограждат с червен маркер. Последователно глаголите се спрягат от отделни ученици в единствено число, като след съответното спрежение следва верижно упражнение със задаване на въпроси във второ лице и отговор в първо. Учителката записва спрежението в множествено число¹.

Фигура 1. Спрежение на глаголите *sich duschen*, *sich waschen*, *sich anziehen*.

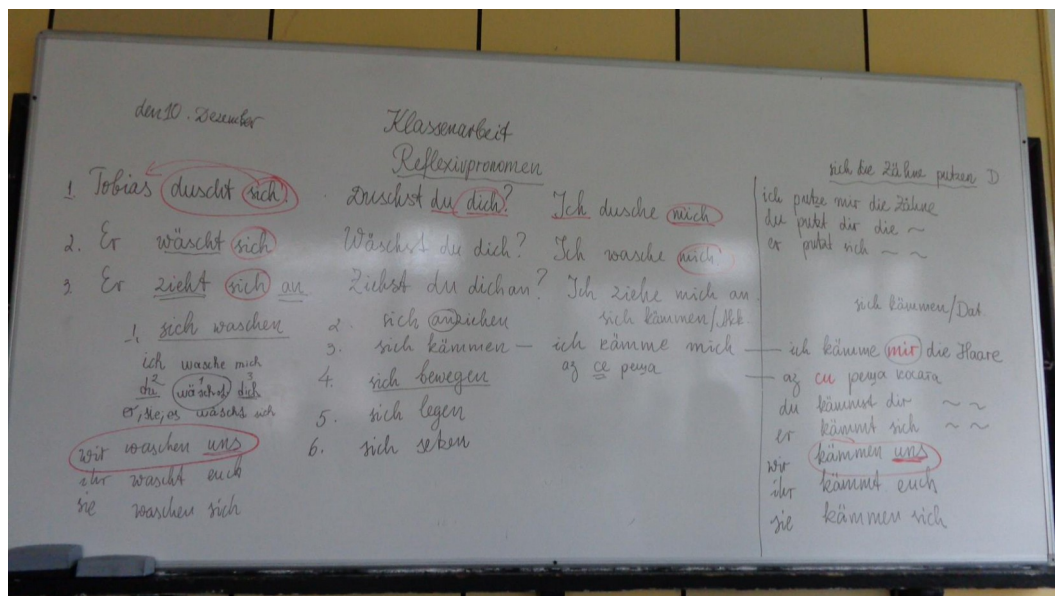

По същия метод се спряга глаголът *sich kämmen*. На дъската се записва *ich kämme mich* със съответния превод и маркировка – *Az ce reșa*. Учителката изисква превод на български език на изречението *Ich kämme mir die Haare*² (частите на тялото са изучени предварително). Изречението и съответният превод (*Az cu reșa косата*) се записват на дъската, като се маркира възвратното местоимение. *Sich die Haare kämmen* се спряга устно и успоредно се записва на дъската в единствено число. Задават се въпросите: Как превеждаме *Du kämmt dich?* респ. *Ich kämme dich?*

¹ За да не се нарушава работата в часа, снимките са направени в позволяващо подходящо време.

² За целите на обучението може да се допусне, че „das Haar“ е част на тялото (срв. Duden 1996: 646).

Фигура 2. Спрежение на глагола sich kämмен.

Вниманието се насочва към индукционната база на дъската и спрегнатия глагол *sich kämмен*:

sich kämмен Akk.

ich kämме mich

аз се реша

sich kämмен D.

ich kämме mir die Haare

аз си реша косата

du kämмst dir die Haare

er kämмt sich die Haare

Задава се въпросът кои форми на възвратното местоимение се различават в единствено число (*mich, mir – dich, dir*). Прави се изводът, че възвратните местоимения *mir, dir* се употребява тогава, когато в изречението има пряко допълнение. Установява се, че това са формите на личните местоимения в Akkusativ и Dativ, и че в множествено число формите в първо и второ лице са еднакви и съвпадат с личните местоимения. Учителката уточнява, че само в трето лице единствено и множествено число възвратното местоимение е *sich*. Учениците спрягат устно *sich die Haare kämмен* в множествено число, а учителката записва спрежението на дъската.

Така се процедира и с израза *sich D. die Zähne putzen*. Учителката спряга глагола в единствено число на дъската, а учениците, на базата на спрежението на *sich die Haare kämмен*, го спрягат устно в множествено число.

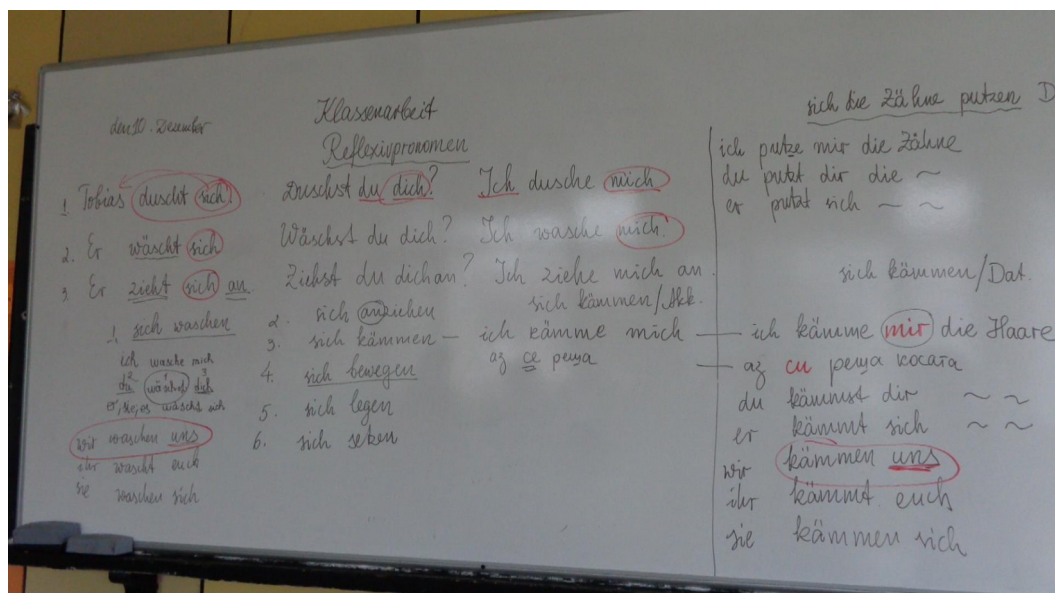
Задават се въпросите „Как ще кажем: *Мия си ръцете/ лицето/ косата? Мия се/ мия си лицето? Обличам се/ обличам си якето?*”.

След правилен отговор учещите го повтарят хорowo.

Учителката активира налични знания, като ги насочва към позната от V клас лексика: *Сега изясни ли се какво означава „Setze dich!”? Учещите спрягат устно глагола *sich setzen*.*

Тъй като в планирано последващо упражнение се появява възвратна употреба на глаголите *bewegen* и *legen*, те се въвеждат като възвратни, като се записват на дъската (познати са като лексика) и след това се спрягат устно.

Фигура 3. Въвеждане на глаголите *sich bewegen*, *sich legen*, *sich setzen*.

Следва упражнение за затвърдяване на знанията и развитие на уменията, при което учителката показва глагол на дъската, а учещите отправят с него въпрос във второ лице единствено число към конкретен съученик/съученичка, напр. *Niki, wäschst du dich?* Обръща се внимание на словоредa при задаване на въпросите, като учителката маркира с цифри посочен пример на дъската: *du (2) wäschst (1) dich (3)* (срв. фиг. 3). Особено внимание се обръща на глагола с делима представка *sich anziehen*.

Последващото упражнение е за развиване на умения за употребата на възвратните местоимения в речта в работната тетрадка на стр. 30/15 – *Ergänze die Reflexivpronomen* (срв. приложение 2). При проверката се установява, че над 90 % от учещите се справят без грешки.

Дава се домашна работа с устен примерен образец (работна тетрадка, стр. 30/16). Учещите трябва да отправят съвет с възвратен глагол – *Wie kann man topfit sein? Gib Tipps.*

Часът приключва с преценка на работата, като се поощряват най-активните учещи.

Същият урок е наблюдаван в часа на студент по време на текуща педагогическа практика. Преминавайки през горепосочените етапи, в този час от учещите бе изискано да попълнят и правилото за възвратни лични местоимения, поместено в учебника на български език (срв. приложение 1). Изпитва се затруднение при попълване на учтивата форма.

4. Изводи

До момента на извършеното наблюдение възвратните лични местоимения не са изучавани в VI клас нито по български, нито по английски език. Установи се, че при адекватно преподаване учещите не изпитват затруднения при усвояването и употребата им в устната и писмената реч. Верижните упражнения, работата по двойки с конкретно назоваване на партньора дават възможност на учещите от тази възрастова група да схванат като игра усвояването и употребата на граматични знания. По пътя на индукцията те сами формулират изводи за употребата на личните местоимения в *Akkusativ* и *Dativ* като възвратни. Справят се без затруднения с предложеното в учебната тетрадка упражнение. Активирането на граматичните знания през следващите часове би довело до превръщане на първичните умения в навици – както в случая наличните знания за лични местоимения много „леко” бяха свързани с новия граматичен материал за възвратни местоимения.

При преподаване и усвояване на граматични знания на преден план излиза действено-ориентираният подход, както и предлагането на адекватни стратегии за учене. От особено значение е спазването на когнитивно-психологическите критерии за разбираеми и подходящи писмени и устни инструкции. В конкретния случай поради ниската степен на владеене на немски език са допустими и инструкции на български.

Преподаването на граматика би трябвало да не се схваща като непреодолима бариера от страна на учещи и обучаващи, а като средство за

усвояване на езиковите дейности четене, слушане, писане говорене в часовете по чужд език.

БИБЛИОГРАФИЯ

Dikova, V., Mavrodieva, L., Kudlinska-Stankulowa, K. (2007). Deutsch Treff. Lehrbuch 6. Klasse. Plovdiv: Lettera.

Dikova, V., Mavrodieva, L., Kudlinska-Stankulowa, K. (2007). Deutsch Treff. Arbeitsbuch 6. Klasse. Plovdiv: Lettera.

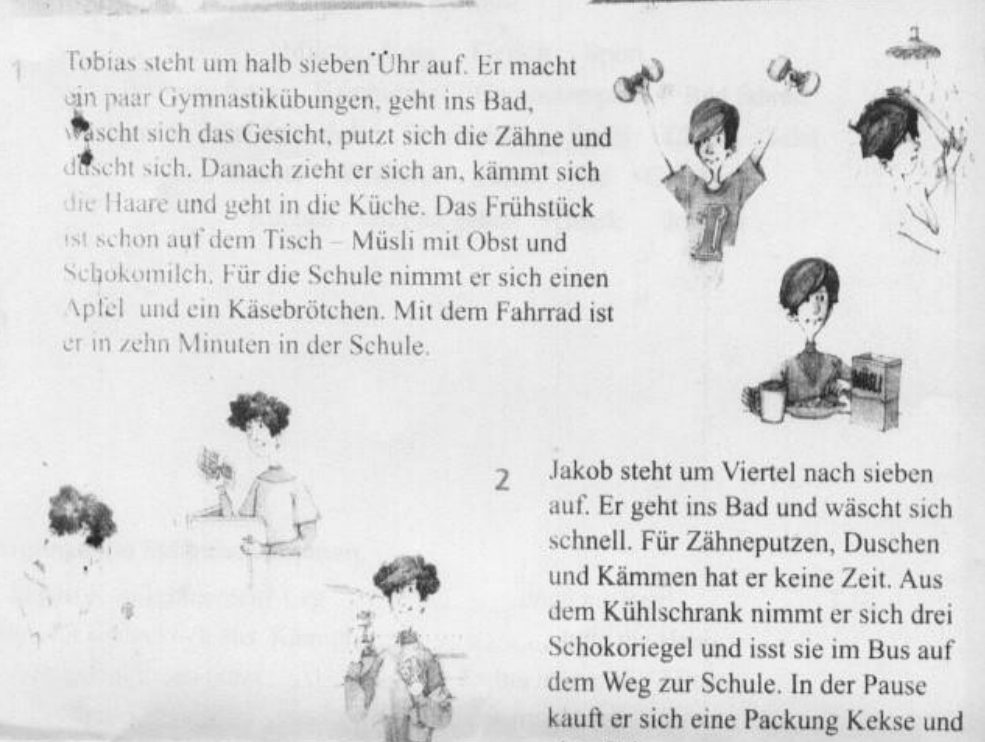
Graefen, G. (2003). Zur Debatte um den Grammatikunterricht. In: Wolf, Armin & Riedner, Ursula Renate (Hrsg.) *Materialien Deutsch als Fremdsprache. Grammatikvermittlung – Literaturreflexion – Qualifizierung für eine transnationale Kommunikation*. Regensburg: Fachverband Deutsch als Fremdsprache, H. 70, 181-201.

Königs, F. G. (2004). Grammatikvermittlung im Trend – Trends der Grammatikvermittlung. Beobachtungen zu Rolle und Gestaltung der Grammatikvermittlung im Fach Deutsch als Fremdsprache. In: Kühn, Peter (Hrsg.): *Materialien Deutsch als Fremdsprache. Übungsgrammatiken Deutsch als Fremdsprache. Linguistische Analysen und didaktische Konzepte*. Regensburg: Fachverband Deutsch als Fremdsprache, H. 66, 40-78.

Приложение 1. Deutsch Treff. Lehrbuch.

11 a Welche Bilder passen zu welchem Text?

1 Tobias steht um halb sieben Uhr auf. Er macht ein paar Gymnastikübungen, geht ins Bad, wäscht sich das Gesicht, putzt sich die Zähne und duscht sich. Danach zieht er sich an, kämmt sich die Haare und geht in die Küche. Das Frühstück ist schon auf dem Tisch – Müsli mit Obst und Schokomilch. Für die Schule nimmt er sich einen Apfel und ein Käsebrötchen. Mit dem Fahrrad ist er in zehn Minuten in der Schule.

2 Jakob steht um Viertel nach sieben auf. Er geht ins Bad und wäscht sich schnell. Für Zähneputzen, Duschen und Kämmen hat er keine Zeit. Aus dem Kühlschrank nimmt er sich drei Schokoriegel und isst sie im Bus auf dem Weg zur Schule. In der Pause kauft er sich eine Packung Kekse und eine Cola.

b Wer macht es richtig?

12 Markiere die Verben. Was fällt auf?

MEMO						
ich	wasche	mich	ich	wasche	mir	die Hände
du	wäschst	dich	du	wäschst	dir	die Hände
er, sie, es	wäscht	sich	er, sie, es	wäscht	sich	die Hände
wir	waschen	uns	wir	waschen	uns	die Hände
ihr	wascht	euch	ihr	wascht	euch	die Hände
sie	waschen	sich	sie	waschen	sich	die Hände
Sie	waschen	sich	Sie	waschen	sich	die Hände

REGEL

Възвратните местоимения съвпадат с _____ в
 Akkusativ и Dativ, с изключение на _____ лице _____ и _____ число
 и _____ форма.

Когато в изречението има допълнение в _____,
 възвратното местоимение е в _____.

24 vierundzwanzig

Приложение 2. Deutsch Treff. Arbeitsbuch.

14 Was ist gesund? Was ist ungesund? Notiere.

Milch .Cola Fleisch Sport
Pommes frites Hamburger Computerspiele Rad fahren
turnen viel fernsehen Schokolade Äpfel Chips Salat
Würste *Weißbrot Fisch Tee *Gemüse
Kuchen *zu Fuß gehen *Quark Joghurt

15 Ergänze die Reflexivpronomen.

1. Du hast Kopfschmerzen? Leg _____ doch ins Bett!
2. Ihr seht schrecklich aus. Kämmt _____ bitte die Haare.
3. Nach jedem Essen putzt _____ Emma immer die Zähne.
4. Wir sollen _____ mehr bewegen, das ist gesund.
5. Du musst _____ vor dem Essen immer die Hände waschen.
6. Ich dusche _____ jeden Morgen nach der Gymnastik.
7. Beide Kinder fühlen _____ nicht gut. Vielleicht sind sie erkältet.

16 Wie kann man topfit sein? Gib Tipps.

Du fühlst dich schwach? (sich mehr bewegen, jeden Tag eine Stunde spazieren gehen, nicht lange vor dem Computer sitzen, sich früh ins Bett legen, ...)

Ihr fühlt euch müde? (gesund essen, das heißt viel Obst und Gemüse, viel Milch und Joghurt trinken, Pausen beim Lernen machen, sich ausruhen, ...)

Sie sind oft erkältet? (sich jeden Tag warm und kalt duschen, sich nicht zu warm anziehen, zweimal in der Woche schwimmen gehen, ...)